

VOIT KRISZTINA

Zenei folyóiratok és irataik a Budapest Fővárosi Levéltárban (1875–1890)

Az 1870-es évek elejétől kibontakozó heves lapalapítási kedv nemcsak a politikai napilapokra terjedt ki. Az egyes nagy múltú – vagy éppen a gyors kapitalizálódás teremtette – szakmák, egyesületek és társulatok is igyekeztek közlönyeiket méltó köntösben megjelentetni. Megnőtt az érdeklődés a művészeti és főként a társadalmi élet eseményeiről tudósító lapok iránt is. Az egykorú divatlapok késői utódai, az ún. családi, vagy enciklopédikus lapok tárcáikkal, híreikkel, méltatásaikkal ezt az igényt kívánták kiszolgálni. A művészeti életről szóló beszámolók tekintélyes hányada foglalkozik zenei eseményekkel, koncertekkel, opera előadásokkal, vagy más zenés színházi bemutatókkal, muzsikuskok, énekesek, híres virtuózok szereplésével; életükkel, sikerikkel. Ugyanekkor a politikai napilapok is feladatuknak tekintették a terjedelmes „irodalmi rovat” mellett a kulturális hírszolgálatot. Tudjuk, hogy az operai előadásokat, a prózaiakhoz hasonlóan, estéről estére recenzálták, nem csak a *Fővárosi Lapokban*, a magyar sajtótörténet egyetlen hosszú életű irodalmi és művészeti napilapjában. De a családi lapok népszerűsége és egyre nagyobb száma is jelezte, hogy a főváros közönsége mindinkább képes lenne eltartani olyan lapokat is, amelyek a művészeti életből csak egy-egy művészeti ág jelenségeivel foglalkoznak.

A Zeneakadémia, az Operaház, ill. a Népszínház megszületése a magyar zenei életnek olyan új távlatait teremtette meg, amelyek mellett a szaksajtó megjelenése természetesnek tekinthető. Nem szabad azonban megfeledkeznünk azokról a társadalmi igényekről sem, amelyeket a társasági szokások, összejövetelek követeltek a maguk divatos, változó zenei ízlése szerint. A gyorsan gazdagodó, gyarapodó és élni vágyó új világvárosias Budapest változatos és hangulataihoz illeszkedő muzsikát akart, és mind többet és többet. Így jönnek létre egyre nagyobb számban azok a zenei lapok, amelyek szinte csak kották közreadását tartják fontosnak és tulajdonképpen csak a periodicitásuk alapján tekinthetjük őket valódi hírlapoknak.

A zenei hírlapok nagyobb számban ezért is a hetvenes évek közepétől jelennek meg, bár legtöbbször igen rövid életűek; tulajdonosaik, szerkesztőik gyakran változtak. Hosszabb ideig azok a folyóiratok tudnak megélni, amelyeket egy-egy jól bevezetett zenemű-, vagy hangszerkereskedés mellett jelentettek meg, vagy valamilyen egyesület tartott fenn. Az ún. kottalapok egyik legbiztosabb „eltartói”, az ekkortájt nagy népszerűséggel működő dalárdák, vagy dal-egyesületek. A

„zeneműfolyóiratok”, ahogyan magukat nevezték, így megfelelő hasznot hozva, tovább éltek, a kottaanyag népszerűsége és a biztos anyagi háttér lehetőségeit kihasználva. A komolyabb igényű szaklapok már kevesebb megértésre találtak és néhány kivételtől eltekintve, nem tudtak sokáig fennmaradni.

A viszonylag nagyszámú kísérletnek az egyik oka az is, hogy a lapalapítás nem járt különösebb nehézséggel. A megindítás, az első mutatószámok megjelentetése még kisebb anyagi áldozatot követelt, mint a lapok állandó fenntartása, terjesztése, nyomdászamláinak kiegyenlítése, nem beszélve az írói tiszteletdíjakról. Természetesen ez az utóbbi gyakran rendezetlen maradt, hiszen sokszor a tulajdonos-szerkesztő maga tölti meg – esetleg baráti körének segítségét is igénybe véve – a hasábokat. Egy-egy lap anyagi helyzetének beszédes árulkodója a nyomdahelyek gyakori változása: legtöbbször a számlák körüli „nézeteltérések” állnak mögötte.

A korszak sajtórendészeti eljárása a hetilapok, vagy a ritkábban megjelenő (évenként legalább 5 számot megjelentető) időszak kiadványok megindítását nem köti olyan biztosíték, kaució lefizetéséhez, mint a politikai és főként a napilapok esetében. A hírlap megjelenésének bejelentését, nyomdahelyének, tulajdonosainak, felelős szerkesztőinek adatait kéri benyújtani az illetékes közigazgatási hatósághoz, a főváros esetében a Polgármesteri Hivatalhoz. Hasonlóképpen jelenteni kell a beállott változásokat a fenti adatokban és be kell nyújtani a lap kötelempéldányait is. Ennek alapján ellenőrzi és kíséri figyelemmel a lap működését a m. kir. Főügyészség, a Pénzügyigazgatóság és a Belügyminisztérium.

A Budapest Székesfőváros Polgármesteri Hivatalához benyújtott iratok – ha olykor hiányosan is – lehetővé teszik az egyes lapok alapítási körülményeinek pontosabb tisztázását; olyan változásainak nyomonkövetését, amelyeket esetleg a lapban nem jeleztek. Így például az egyes lapok megjelenésének vagy szüneteltetésének pontos idejére is nyerhetünk adatokat, és ez főként azért is fontos lehet, mert a legtöbb lap esetében számok kallódtak el az időben, és így gyűjteményeinkben szinte egyetlen lapból sincs meg a teljes kiadványsor.

Példaként, elsőként a *Zenészet*i Lapokra hivatkozhatunk, amely korai zenei hírlapjaink közül a legismertebb és legjobban feltárt. Elsőnek semmiképpen nem tekinthetjük, hiszen például Sopronban 1861–1863 között *Harmónia* címmel már megjelent egy kétnyelvű, magyar–német közlöny.

A *Zenészet*i Lapok¹ engedélyezési kérelme hiányzik, miután a Hivatal felállítása, Pest-Buda egyesítése előtti időben keletkezett. 1880-ban azonban a Pénzügyigazgatóság megkereséssel fordult a Polgármesteri Hivatalhoz, a lap adatait kérve, majd 1881 februárjában ismét megkeresték az általuk ismert szerkesztőt.

Az 1880 decemberében adott első válaszirat közli:

„... a »Zenészet

¹ Budapest Főváros Levéltára. Elnöki iratok. IV. 1409/B. 2331/880. sz.

Az 1881. február 21-én kelt második megkeresés bővebb felvilágosítást kért:

3363. VI. e. M. kir. Pénzügyigazgatóság

„... Ábrányi Kornél állítása szerint az általa 1873 évi január hó 12-én megindított »Zenészeti Lapok« című lap ugyanazon évi október hó 26-án 41-ik számmal először szűnt meg.

Megkerestetik ennél fogva a tek. polgármesteri hivatal, miszerint ebbeli állítása valóságára felől mielőbb nyilatkozni sziveskedjék.”

A válaszirat kelte 1881. március 4. – 664/1881. eln. sz.

„... a »Zenészeti Lapok« című lapra vonatkozólag hozzám semmiféle bejelentés nem történt; a budapesti kir. főügyészségtől nyert értesülés szerint ugyancsak a szóban forgó lapból 1872. évben 52 példány, 1873-ban 41 példány, 1874. évi május 3-tól ugyanazon év végéig 33 példány; – 1875. évben 38 példány és végre 1876-ban 15 példány mutatott be.”

Az irat hátoldalán ceruzával írt következő megjegyzés:

„Az időszaki lapokról vezetett főkönyvben kezdettől I. Ábrányi Kornél, mint felelős szerkesztő és külső tulajdonos lévén feljegyezve, – fővárosi polgármesteri átirat nincs.”

A fenti iratok alapján pontosan regisztrálható a *Zenészeti Lapok* meglehetősen bizonytalan periodicitású példányainak száma. Feltűnő, hogy az iratokon Ábrányi Kornél, mint „külső tulajdonos” szerepel. Ilyen elnevezéssel általában nemigen találkozunk és az ellentétként megjelölhető ún. „belső tulajdonos” kifejezéssel sem. Vajon ez a megkülönböztetés azt jelezné-e, hogy Rózsavölgyi Gyulának esetleg mégis szorosabb kapcsolata volt a *Zenészeti Lapokkal*? Nemcsak főmunkatársa volt, hanem talán jelöletlen tulajdonostársa is?² Ezt sem jelenthetjük ki azonban egyértelműen, miután a polgármesteri hivatal a megkereséssel kizárólag Ábrányihoz fordult és sem Rózsavölgyi, sem a cég neve – miként a nyomda megjelölése sem – nem szerepel az iratokban. Rózsavölgyi egyébként majd jóval később önállóan is megjelentetett egy lapot *Művészeti Szemle* címmel 1886–1892 között.³

A *Zenelap*ot 1886-ban jelentette meg először Sággh József.⁴ Lapengedélyezési kérelmének száma 11983 eln. Kelte: 1885. dec. 30.

„Budapest főváros nagyságos polgármesteréhez
jelentése

Sággh József a »Zenelap« szerkesztője és laptulajdonosának lak. VIII. ker. Bodzafa utca 21. sz.

melyben a jövő 1886. évi január 1-én megjelenő »Zenelap« című zenészeti szaklap megindítását bejelenti.

² ISOZ Kálmán: *A Rózsavölgyi és Társa cég története 1850-től 1908-ig*. In: *Magyar zenetörténeti tanulmányok*. III. Bp. 1973. Zeneműkiadó. 155–183., 170.

³ A lap iratai hiányoznak.

⁴ Budapest Főváros Levéltára. Elnöki iratok. IV. 1409/B. 5332/85. sz.

Nagyságos Polgármester Úr!

Alólírott 1886 évi január hó 1-én egy zenészeti szaklapot indítok meg »Zenelap« címén.

A lap minden hó 1-én, 10-én és 20-án, tehát havonként háromszor jelenik meg.

Felelős szerkesztője s lapkiadója alólírott Ságħ József, (:l.: VIII. ker. Bodzafa utca 21. sz.):)

A lap nyomdása: Müller Károly, ezelőtt Münszter Károly, (:l.: II. ker. Fő utca 20. sz.):)

Van szerencsém a fentieket Nagyságos Polgármester úrnak bejelentve szíves tudomására hozni.

Teljes tisztelettel

alázatos szolgája: Ságħ József

a »Zenelap« felelős szerkesztője és laptulajdonosa

Budapesten 1885. dec. 30.

Szerkesztőség és kiadóhivatal

(VIII) Bodzafa utca 21.

Ságħ József'

A válaszirat és az engedély kelte 1886. január 5. Száma 11983.eln.

A *Zenelap* 1886. jan. 1-jén megjelenő 1. számában a szerkesztő beköszöntő cikkében, „Mire törekedünk?” címmel fogalmazza meg a lap célkitűzéseit:

„Midőn ez kizárólagosan csak zenével foglalkozó művészeti közlőny életbeléptetésére magunkat elhatároztuk: erre erőt és bátorságot egyrészt ama *elismert nevű zeneírók készséges és hazafias támogatásából merítettük*, kik lapunkat nagybecsű közreműködésükkkel megtisztelni szíveskedtek; másrészt pedig ama hitből miszerint a *művelt s a zene iránt valóban érdeklődő magyar közönség*, már régóta érezvén (mert éreznie kellett), egy ily irodalmi közeg hiányát; azt örömmel fogja üdvözölni, főleg mint olyant, melyben az e téren már évek hosszú során át sikeresen működött és ismert nevű harcosokkal lesz alkalma találkozhatni ...”⁵

E régi „harcosok” egyik legjelesebbike Ábrányi Kornél azonban, ugyanebben az ünnepi első számban meglehetősen szkeptikusan nyilatkozott a fennmaradást és a közönség érettségét illetően. Korábbi tapasztalatai és sikertelenségei a lapok, kivált a *Zenészeti Lapok* esetében, nyilván ezt indokoltá tették. A főszerkesztő azonban személyese sértésnek és irigységnek vette Ábrányi megnyilatkozását, de megjelentette saját megjegyzéseivel ellátva.

Ságħ József igyekezett tekintélyes pártfogókat is keresni a lap számára. Így „Az Országos Magyar Daláregyesület és a Zenebarátok Országos Egyesületének Hivatalos közlőnye”-ként, – a zeneművészet összes ágai köréből – alcímmel jelölte meg lapját. A 12 oldal terjedelmű lap előfizetése egész évre 6 frt., és szinte minden zeneműkereskedésben árulták, Rózsavölgyi, Klökner, a Harmónia, Táborszky és a Nádor cég vállalta a terjesztést. Hatalmas munkatársi gárdát sorakoztatott fel Ságħ, fővárosi és vidéki szerzőket egyaránt. Így a teljes névsor:

id. Ábrányi Kornél, Beliczay Gyula, Berecz Ede, Czeke Sándor, Dunkl J. N., Dombay Artur, Gobbi Henrik, Goll János, Harrah József, Irmei Ferenc, Jankovich

⁵ *Zenelap* 1886. jan. 1. 1. sz.

Gy., Kőszeghy Géza, Kereszty István, Megyeri Károly, Sárosi Ferenc, Szabó N. Ferenc, Sipos Antal, Serly Lajos, ifj. Szetyei Nagy Károly, Schmidt Tódor, Sellei Schwartz Gyula, Vajda Viktor. Vidékről: Főkövy Lajos (Szeged), Felsmann János (Lugos), Gaál Ferenc (Szabadka), Kovárcz Emil (Losonc), Lekly Gyula (Kassa), Oláh Károly (Nagykörös), Preisinger József (Arad), Reberics Imre (Pécs), Riszner József (Jászberény), Tariczky Ferenc (Vác), Varga József (Nagy-enyed), Vágvölgyi Béla (Nagyszombat), Winkler Lajos (Nagyvárad), Wusching Conrád (Lugos).

A nagy erőfeszítések ellenére Sággh nem tudja megtartani a lap tulajdonjogát és azt kénytelen eladni nyomdászának, a feltörekvő Müller Károlynak. A bejelentés kelte 1887. jan. 14. – tehát az indulás óta csupán egy esztendő telt el.⁶

„Budapest fővárosi tekintetes polgármesteri hivatalához bejelentő kérvénye
Müller Károly azelőtt Münszter K. könyvnyomda és a »Zenelap« tulajdonosának, lak. II. ker. Fő utca 20. sz.a. amelyben a »Zenelap« című szaklap átvételét tisztelettel bejelenti.

Tekintetes polgármester hivatal!

Alolírott bátorkodom bejelenteni, hogy az 1886. évi január hó 1-én megjelent zenészi szaklapot »Zenelap« címen, mely akkor még Sággh József neve alatt szerepelt – átvettem.

A lap f. évi január hó 1-étől a II. évfolyamába lép, megjelen havonként háromszor 1-én, 10-én és 20-án. Előfizetési ára egész évre hat forint, félévre három forint.

Felelős szerkesztőnek sikerült megnyernem a lap volt tulajdonosát, Sággh József urat, ki tökéletes szakavatottsággal vezet is a lap szellemi részét.

Midőn ezt bejelenteni szerencsém van, teljes tisztelettel maradok alázatos szolgálja

Sággh József a »Zenelap« szerkesztője

Üllői út 4.

A könyvnyomda és a »Zenelap« tulajdonosa

Müller Károly”

A *Zenelap* nyomdahelyei a későbbiekben többször változtak, anélkül, hogy valódi tulajdonos változást bejelentettek volna. A szórvány lapszámok alapján 1888 végén a Pesti Könyvnyomda Rt. nyomtatta (Hold u. 7.), 1891-ben a Schlenker és Kovács ny. (Akadémia u. 7.)

A 95309.eln./1902. márciusi bejelentés szerint⁷ a *Zenelap* a Magyarországi zenészek egyesületének tulajdonába került. Még tíz esztendeig állt fenn ebben a formájában, s így a leghosszabb életű zenei lapjaink sorába tartozik. 1912-ben szűnt meg, azonban ezt hivatalosan elmulasztották bejelenteni. Ennek több oka lehetett, például így a lapengedély továbbra is élő maradt és bármikor a lapot újra lehetett indítani.

A későbbiekben a remény is elhalhatott, a bejelentés elmaradt. Amikor az 1920-as évek közepétől megindult a Hivatalban az irattár rendezése, és a lapengedélyezési kérelmek és egyéb sajtóhatósági ügyek felülvizsgálata, a *Zenelapot* 1924-ben nyilvánították hivatalosan is megszűntté.⁸ Erről az egykori tulajdo-

⁶ Budapest Főváros Levéltára. Elnöki iratok. IV. 1409/B. 619.eln.sz.

⁷ Uo.

⁸ Uo. 3805.eln. 1924. márc. 26.

nost és szerkesztőt is, az ügyintézés mechanikus szabályai szerint értesítették. Természetesen az 1885-ös bejelentésnek megfelelően a Bodzafa utcában keresték, majd továbbították a határozatot a Thököly út 3. szám alá, ahová a kézbesítői értesülés szerint valamikor átköltözött. A fenti címen azonban a „címzett ismeretlen”, ami nem is csoda, hiszen Ságh József még 1922-ben Vácott elhalálozott.

A fiatal Sztojanovics Jenő *Zenevilág* címmel 1890-ben indít egy szaklapot.⁹

„Nagyságos Polgármester Úr!

Van szerencsém tisztelettel értesíteni, hogy »Zenevilág« cím alatt felelős szerkesztőségem alatt, hetenként egyszer megjelenő szaklapot fogok kiadni, melyet Neumier Ede VI. ker. Szerecsen u. 35. sz. a. levő nyomatok, amit szíves tudomásul venni kérek.

Kiváló tisztelettel

Budapest, 1890. november

Szerkesztőség VI. ker. Hajós utca 7. IV. 16

Sztojanovics Jenő

VI. ker. Hajós u. 7. IV. emelet”

Az 1890. nov. 26-án kelt válaszirát a lap megindítását „sajtóhatósági szempontból tudomásul veszi”. Az engedélyezést azonban még hosszas levélváltás követi, miután a budapesti m.k.központi díj- és illetékkiszabási hivatal 45919/1890. sz. átiratával fordul a Polgármesteri hivatalhoz:

„A tekintetes fővárosi polgármesteri hivatalnak

Helyben

Hivatkozással a folyó évi november 25-én 22289/890 szám alatt kelt becses átiratára, megkerestetik a tekintetes hivatal, miszerint a »Zenevilág« című hírlap megindítása napját még e hivatallal közölni szíveskedjék.

Bp. 1890. december 22-én.”

A 25373/el. iratban – kelt 1891. jan. 7. –

„Felhívatik Sztojanovics Jenő úr, miszerint haladéktalanul jelentse be azt, hogy a »Zenevilág« című lapja mely napon indult meg.

Rényi”

Sztojanovics válasza nem sokat késik:

„1891. január 19.

Nagyságos Polgármester Úr!

Vonatkozással 1890: 25373 elnöki szám alatt hozzám intézett felszólítására van szerencsém teljes tisztelettel tudomására hozni, hogy *Zenevilág* című szaklapomat 1890. december hó 16-án indítottam meg.

Fogadja Nagyságod kiváló nagyrabecsülésem kifejezését mellyel maradtam aláza-tos szolgája

Sztojanovics Jenő

A *Zenevilág* tulajdonosa és felelős szerkesztője”

⁹ Uo. 7102/90. sz.

Az elnöki hivatal 1891/1162. szám alatt továbbítja Sztojanovics nyilatkozatát. Az Illeték hivatal azonban július 23/105/1891. sz. alatt újabb megkereséssel fordul a polgármesteri hivatalhoz, melyben tudatja, hogy:

„A Pesti könyvnyomda részvénytársaság e helyre tett egyik jelentésében azt juttatta ide tudomásra, hogy a havonként kétszer megjelenő »Zenevilág« című hírlap e hó 15-től kezdve intézetében fog nyomtatni.

Miután a tekintetes polgármesteri hivatal a múlt év november 25-én 22289 alatti átiratában a lap heti lapnak címezetet megkerestetik, szíveskedjék ide tudatni, mely időtől kezdve jelen meg a lap havonként csak kétszer?

Budapest, 1891. július 1-én.”

Ez a nyomdaváltoztatás a lap életében némi emelkedést jelenthetne, egy gondosabb kivittelt, amelynek ára a periodicitás csökkenése lenne. Minderre azonban már nem kerül sor, mert Sztojanovics – feltehetően anyagi okokból – kénytelen a lap megjelenését beszüntetni, mint erről az ugyancsak júliusi beadványa értesít.

Eln. 13790/1891.

„Nagyságos Kammermayer Károly úrnak, Budapest székesfőváros polgár mestereinek, kir. tanácsos úrnak Budapest

tiszteletteljes jelentése Sztojanovics Jenő, főv. lakos, szerkesztőnek, melyben »Zenevilág« című szaklapjának beszüntetését jelenti. Lakik: Hajós u. 7.

Nagyságos Polgármester Úr!

Alulírott teljes tisztelettel jelentem be, hogy 1890 év december havában kiadásomban és szerkesztésemben megindított *Zenevilág* című zenészeti heti szaklapomat 1891. év július 1-én beszüntettem. Midőn erről Nagyságodat kitünő tisztelettel értesíteném maradtam Nagyságod kész szolgája

Sztojanovics Jenő

Lakik: Budapest VI. Hajós u. 7. IV. 16.”

Az 13674/el. sz. alatt a bejelentést tudomásul veszik és ezzel az előbbi Illeték hivatali megkeresés is érvényét veszti. A lap alig félesztendő működés után megszűnik. Pedig még a december végén közzétett Előfizetési felhívás és programnyilatkozat sajátos és nem a megszokott hangnemben fogalmazódott. Sztojanovics nem a közönség kegyeit kereste, inkább a zenei élet problémáira hívta fel a figyelmet.¹⁰

„... Hazánkban az összes művészetek között a zene fejlődött ki a legkevésbé. Alig vannak zeneszerzőink és művészeink; akik vannak, azok is elmenekülnek az itthoni mostoha viszonyok közül s a külföldön keresik boldogulásukat. A nagy közönség zenei műveltsége rendkívül sok kívánni valót hagy hátra, mert azoknak az iskoláknak a száma, ahol alapos zenei műveltséget osztogatnak, véghetetlen csekély az egész országban. Annál több a ferde felfogás, az indokolatlan ellenszenv oly dolgokban, amelyek a zenével összefüggésben vannak. ...”

A fenti szavak különös hangsúlyt kapnak, ha tudjuk, hogy az ekkor már 5. évfolyamába lépő „ellenlap”-ot az a Ság József jegyzi, aki nemcsak zenetanár

¹⁰ Zenevilág 1890. dec. 23. 2. sz.

és tankönyvíró, hanem a Zenetanárok Országos Egyesületének elnöke is, és a *Zenelap* helyét ez alapvetően meghatározza. Sztojanovics új hangot képviselő lapjának a bukása szinte törvényszerűnek tetszik. Ságh különben nagyon jól meg tudta szervezni a lapja körül a támogatókat. Az 1900-as évek elején fejlece szerint a *Zenelap* a Magyarországi Zenészek Országos Segély-Nyugdíj-Egyesületének, a Magyar Zeneszerzők Társaságának és a Dunántúli Dalosszövetségnek a hivatalos közlönye. Büszkén hirdette, hogy a „magyar szaklapok gyűjteményes kiállításában aranyéremmel kitüntetve,” az 1907-es koppenhágai nemzetközi kiállításon.¹¹

Ez a biztos háttér tette lehetővé, hogy a *Zenelap* mintegy huszonöt esztendőn át, 1912-ig fennálljon, szemben Sztojanovics kísérletével, vagy még a sok nehézséggel küszködő *Zenészeti Lapokkal* szemben is.

A Pesti Könyvnyomda részvénytársaság, amely mint láttuk, szerette volna átvenni Sztojanovics lapját, mintegy tíz esztendővel később hasonló címmel, 1900 szeptemberétől ugyancsak *Zenevilág* címmel vállalta egy „színházi, zeneművészeti és zeneirodalmi” folyóirat megjelentetését. Az igen szép kiállítású, szecessziós címlapú kiadványt Hackl N. Lajos szerkesztette, de semmi kapcsolata nem volt névelődjével. Mindössze 3 évet élt, 1903-ban szűnt meg.

A zenei szakfolyóiratok között egy speciális szint képviselnek az ún. „zenemű folyóiratok”, amelyeket szinte kivétel nélkül egy-egy zeneműkereskedés vagy kottakiadó cég, esetleg hangszergyár jelentetett meg.

Goll János zenetanár 1875-ben indította meg *Táncz*¹² címmel díszes kiállítású lapját, amelyet két lipcsei nyomdában készítettett, a Garbrecht cégnél és a Röder C. G. hangjegymetsző intézetnél. Néhány kottalap a „»Dietze«-féle könyvnyomda és hangjegymetzde”-nél, a Váczi úton készült. Mindössze 8 oldalból állt, egész évre az előfizetési díj 4 Ft, számonként 30 krajcár. Nem tudni, milyen okból alig egy esztendő múltán Goll János névváltoztatási kérelemmel fordul a Polgármesteri hivatalhoz. Az új *Orpheus*-hangzatosabbnak tűnik. A lap történetére vonatkozó iratanyag szinte teljes egészében megvan. Sajtórendészeti szempontból még egy külön eljárási módra ad példát, az álnevek kezelésének hivatali ügymenetét, ill. annak kialakulását követhetjük nyomon.

Goll János Tisza Aladárral, azaz Langer Viktorral közösen fordul a Polgármesteri hivatalhoz.¹³

„Nagyságos Úr!

Van szerencsénk jelenteni, hogy a »Táncz« című zenemű folyóiratot a mai napon beszüntettük, helyette pedig Orpheus cím alatt hasonló lapot indítunk. Midőn kérjük, hogy ezt tudomására venni méltóztassék maradtunk

Nagyságos urunk
alázatos szolgálói

¹¹ *Zenelap* 1909. 1. sz.

¹² Budapest Főváros Levéltára. L. az 1. sz. jegyzet.

¹³ Uo. 17.eln. 876. jan. 4.

Budapesten, 876. január hó 1-én.

Goll János és Tisza Aladár

Kiadóhivataluk: Budapesten
II. ker. fő utca 20. sz. a.”

A január 10-én kelt válaszirat a bejelentés adatait kevesli és kéri a nyomda megnevezését; amelynek a szerkesztők eleget is tesznek.

17/876. számhoz 876. jan. 17. eln.

„Nagyságos polgármester és királyi tanácsos Úr!

Van szerencsénk jelenteni, hogy az »Orpheus« című zeneműfolyóirat kiadója Goll János egyszersmind első szerkesztő. Folyóiratunk havonként kétszer, t. i. 1-én és 15-én jelenik meg. A hangjegytartalma Lipcsében, F. W. Garbrecht cég; a boríték pedig Buschmann f. által, Budapesten, korona herceg u. 6. sz. állíttatik ki. Egyszersmind bátorcodunk a már megjelent első számot ezennel bemutatni s maradtunk Nagyságos Polgármester és királyi tanácsos Úr

alázatos szolgálói

Budapesten, január hó 14-én

Goll János és Tisza Aladár”

Az 1876. jan. 18-i keltezésű válaszirat a bejelentést „tudomásul veszi”, és ezzel a címváltoztatást engedélyezi.

Feltehetően feljelentés, vagy csak valami egyéb bejelentés nyomán a Belügyminisztérium megkereséssel fordul a polgármesteri hivatalhoz a szerkesztők személyére vonatkozóan.

324. sz. belügyminisztériumi megkeresés.

255. eln. 876. febr. 4. Polgármesteri hivatal

A megkeresés tárgya: Vajon az »Orpheus« című zeneműfolyóirat tulajdonos és szerkesztő társul feljelentett Tisza Aladárnak ezen neve tulajdon vagy csak álneve-e? utóbbi esetben bejelentette valódi nevének közlése mellett, hogy ezen álnevet fogja használni és végre, hogy megszűnt »Táncz« című folyóirat annak idején miért nem jelentett be? hozzám mielőbb jelentést tegyen.

876. jan. 31.

Tisza.”

Az 1876. febr. 11-i keltezésű válaszirat továbbítja a megkeresést és felszólítja a szerkesztőket, igazolják, miért nem jelentették a változást, és a Tisza Aladár valóban álnév-e?

1876. febr. 15-én a Belügyminisztérium miután a korábbi megkeresésre még nem kapott választ, azt újra megsürgeti. (ad. 324. sz. 1876.) A felszólításra Goll János február 20-án kelt beadványában a következőket válaszolja:

398. eln. 876. febr. 24.

„Nagyságos Polgármester úr!

Alulírott bátorcodik a f. é. február hó 11-én kelt Goll János és Tisza Aladárhoz intézett feliratban fölött kérdésekre ezennel jelenteni, hogy a volt »Táncz« című zenemű folyóirat megjelentetését épen úgy, mint az »Orpheus« lejelenteni el nem mulasztotta, mi abból is kitűnik, mivel 874. évi szeptember havában a »Független Polgár« szerkesztő hivatalában a hivatalos teendők fölött tudakozódott és a kérdéses

jelentést ennek utána adta fel postára, mikor utóbbi igazgatóságát kérvényben újság-bélyeg használtathatásra megkérte. Azonban a jelentést a fővárosi polgármesteri hivatalhoz címezte s így valószínű nevezett hivatalban létezik a jelentés.

Továbbá van szerencséje alulírottak jelenteni, hogy a Tisza Aladár-név csakugyan álnév, s ezt mint az »Orpheus« szerkesztőtársa megtartotta. Valódi neve: Langer Viktor. (Állása zenetanár az orsz. vakok intézetében.)

Ezen jelentéssel maradt

Nagyságos polgármester és királyi tanácsos úrnak
alázatos szolgája
Goll János
az »Orpheus« zeneműfolyóirat kiadója.

Budapest, február hó 20-án 876.”

A magyarázkodás elég körülményes, mindenesetre a polgármesteri hivatal 1876. márc. 10-én kelt 398/el. irattal továbbítja a beadványt a Belügyminisztériumnak, amely a következő leirattal válaszol:

1630 szám/el. belügyminisztériumi leirat.

Iktatva: 561.el. 876. márc. 20. Polgármesteri hivatal

„Nagyságos Kammermayer Károly polgármester úrnak

Folyó hó 10-ről 398/el. szám alatt kelt jelentésére vonatkozva, illetőleg az abban előfordult ügyállás alkalmából tudomás és mihezartás végett utasítom Nagyságot, miszerint mindazon esetekben, ahol az illető lapszerkesztő álnevet használ, a valódi neve is hitelesen meg tudandó s hozzám mindenkor feljelentendő.

Buda-Pesten, 1896. évi mártius hó 16-kán

Tisza”

Az *Orpheus* megszűntét bejelentő irat nincs meg, de tudjuk, hogy 1878-ig, még két esztendeig élt.

Az *Orpheus* előfizetési díja megegyezett a *Tánczéval*, megrendelhető volt minden postahivatalnál, a vízivárosi Fő u. 20. alatt lévő kiadóhivatalban és a Rózsavölgyi és társánál a Kristóf téren. Igyekezett kielégíteni a közönség minden réteget, népdalok, csárdások, orgona-harmónius darabok, indulók, francia négyesek, keringők, lengyelkék, polkák és egyéb „különfélék” kottáit adták közre.

Goll János 1886 végén újra megkísérli egy zeneműfolyóirat, azaz egy kottasorozat kiadását. Az eddig Nagyszombatban megjelenő *Apollo* tulajdonjogát szerzi meg, amelyet korábban Vágvölgyi Béla szerkesztett. Maga az elnevezés nem ismeretlen a fővárosi közönség előtt, hiszen Fellegi Viktor 1872 és 1881 között közreadott egy hasonló kottás folyóiratot, amely terjedelmesebb lehetett Goll János vállalkozásánál, hiszen évente „200 oldal zeneművet” ígért. A kiadóhivatalul szolgáló kereskedés Budán a várban, az Országház u. 94. [!] alatt működött. Nemcsak kottát és hangszeret árult, de még színes olajnyomatokkal is kedveskedett előfizetőinek. 1886-ban azonban a lap már semmiképpen nem állhatott fenn,¹⁴ mert a Polgármesteri hivatal az engedélyezéseknél nagyon ügyelt arra, nehogy két azonos című lap működjék egyszerre. Goll János kérvénye

¹⁴ Uo. 2884/908. sz. – Fellegi Viktor *Apollója* 1872–1881 között működött. Iratai nincsenek, mivel az alapítása Pest-Buda egyesítése előtti időre esik.

1886. szeptember 24-én kelt és az *Apollo* áthelyezése iránt folyamodik, vagyis fővárosi működési engedélyét kéri.

11105 eln. 1886. szept. 25.

„Tekintetes Polgármesteri Hivatal!

Van szerencsém jelenteni, hogy az »Apollo« zeneműfolyóirat, mely eddig Vág-völgyi Béla szerkesztése alatt Nagyszombatban jelent meg, f. é. 1886. évi október hótól kezdve az én szerkesztésem és kiadásom mellett fog megjelenni.

Egyúttal van szerencsém tudomására hozni, hogy a szerkesztőség és kiadóhivatal helyisége Budapesten VI. k. Lázár u. 18. sz. a. létezik.

Tisztelettel vagyok

kész szolgálja

Budapest, 1886. szeptember hóban 24-én

Goll János”

A válaszirat 11105 eln. 1886. okt. 11-i dátummal a bejelentést „tudomásul veszi”.

1907-ben meghalt Goll János, az *Apollót* azonban a Goll család továbbra is fenntartotta. Goll sógora, Dr. Kolpaszky István ügyvéd és testvére Goll Rezső szerkesztik és birtokolják, míg az örökös, Goll János fia, Goll Aladár át nem veszi a lap irányítását.

Az *Apollo* Goll János vagyonának, ill. hagyatékának egyik tétele lehetett és az új szerkesztő-tulajdonosok kijelölése a hagyatéki végzésnek felelt meg, mint arról az alábbi polgármesteri hivatali határozat egyik megjegyzése tanúskodik.

Az örökösök 1908 márciusában tájékoztatták a polgármesteri hivatalt a szerkesztőváltásokról:¹⁵

„Nagyságos Polgármester Úr!

Alulírott tisztelettel bátorkodok az »Apollo« zeneműfolyóirat szerkesztésében és kiadóhivatalában beállott személyi változásokat bejelenteni Nagyságodnak ezek tudomásul vételét kérve.

Az eddig 22 éven át szerkesztő-kiadó Goll János 1907. október 20-án történt elhalálása következtében a főszerkesztő és laptulajdonos lett Dr. Kolpaszky István ügyvéd (Budapest VI. Lázár u. 18. I. em. 14.) felelős szerkesztő pedig Goll Rezső (Budapest, II. ker. Pálffy-tér 1. II. em. 20.)

E személyi változások tudomásul vételét tisztelettel kérem a bpesti főposta igazgatósággal is közölni.

Maradtam Nagyságodnak

alázatos szolgálja

Budapesten, 1908. március hó 25-én.

Dr. Kolpaszky István

az »Apollo« főszerkesztő-tulajdonosa

Goll Rezső

Goll Aladár

felelős szerkesztő”

A beadványnak külön említésre méltó részlete, hogy miután a lapot a postán keresztül is már terjesztették, fontosnak tartották azt, hogy kérjék a terjesztési jog átruházását is.

¹⁵ Uo. 089718/1908.eln.

Másfelől arra a sajtórendészeti gyakorlatra is példát kapunk, amely szerint a lapengedélyeket nemcsak adás-vétel útján lehetett ekkor még átruházni, hanem az örökölhető is volt.

A polgármesteri hivatal ezt a tényt meglehetősen sokára, az eddig tapasztalt gyors ügykezeléstől eltérően csak május 8-án ismeri el, „a bemutatott hagyatéki átadó végzésnek visszaadása mellett.”

Négy esztendővel később, 1912 májusában veszi át Goll Aladár az *Apollo*-t; ő lesz a „zeneműfolyóirat” utolsó szerkesztő-tulajdonosa. Az átvételt azonban a Hivatal csak körülményes levélváltás után engedélyezi.¹⁶

A határozat kimondja:

„Pótkérvény kapcsán ezen határozat számára való hivatkozással mutassa be Dr. Goll Aladár a kiadó-tulajdonos dr. Kolpaszky István sajátkezűleg aláírt nyilatkozatát, melyben az „Apollo” című lap kiadó-tulajdonosi jogának átruházásához hozzájárul.

Erről Dr. Goll Aladár budapesti (VI. Lázár utza 18. szám I. em.) lakost értesitem. Bp. 1912. május 29.”

Goll Aladár 1912. június 15-én nyújtja be a kért nyilatkozatot, amelyben a kiadó-laptulajdonosi jogának átadását elismeri dr. Kolpaszky István. Tanúként Farkas Sándort és Szelényi Bélát kéri fel. A 79748. eln. irat közli, hogy 1912. júl. 13-i keltezéssel az engedélyt határozattá nyilvánították.

Az 1920-as évek elején az *Apollo* már nem jelent meg, de az engedélyt sem vonták vissza, miután a tulajdonos nem jelentette be sem megszűntét, sem a kiadás szüneteltetését. Így 1924 végén az *Apollo* sajtóhatósági vizsgálatát elrendelik.¹⁷

A véghatározat 1925. aug. 31-én kelt:

„A VI. kerületi Előljáróság jelentése szerint a Dr. Goll Aladár budapesti lakos kiadásában és felelős szerkesztése mellett 1908. évben megindított *Apollo* című időszaki lap huzamosabb idő óta nem jelenik meg.

Ennek alapján az említett lap megszűnését hivatalból megállapítom és meghagyom a tanácsi XI. ügyosztálynak, hogy ezt a körülményt az időszaki lapok nyilvánosságában jegyezze föl.”

Erre a bejegyzésre végül csak 1927. november 16-án kerül sor, mintegy 13 esztendővel a lap eltűnése után. 1914-ben azonban csak a Goll család lapja szűnt meg, mások ugyanezen néven később újra feltámasztották, így nevében 1944-ig élt.

Budapest kiépülése, egyre zajosabb éjszakai élete, a szaporodó kávéházak vonzották a fővárosba a cigányzenészek legtehetségesebbjeit. Érdekképviselőik és szakmai rangjuk kivívása hamarosan olyan lapok megteremtésével járt együtt, amelyek – a többi szaklaphoz és érdekképviselői orgánumhoz hasonlóan – a szakma és nagyközönség számára szükségesnek látszottak. Így született

¹⁶ Uo. 89718.eln. és 70148/eln.

¹⁷ Uo. 113 592/1924. és 10911/1925. és 158.754/1927-IV.

meg a *Magyar Népzeneészek Lapja*, amely egyúttal azt is példázza, milyen ke-serves nehézségek között születtek és haltak el a nyolcvanas-kilencvenes évek művészeti lapkísérletei.

A *Magyar Népzeneészek Lapjának* első, mutatványszámát még a Hornyánszky nyomda vállalta; ezzel a mutatványszámmal, amely 1890 januárjában jelent meg, úgy tűnt a lap meg is szűnik. Mészáros Viktornak, a szerkesztő-tulajdo-nosnak azonban sikerült megnyernie a jóval gyengébb és kisebb híró Schle-singer-nyomdát, amely összesen hat szám kiállítását vállalta.

A mutatványszám tanúsága szerint Mészáros lapját a „magyar népzeneészek” – cigánymuzsikuskok – szakmai érdekeit szolgáló közleményként szerette volna meghonosítani. Más oldalról szerette volna elérni népszerűsítésüket, megismer-tetésüket a közönséggel is. Ezt célozták a legnevesebb primásokról tervezett portrék, amelyek közül az első számba Rác Pali, a Sugár út egyik legrangosabb szórakozóhelye, a Télikert primásának életútja került. Ugyanakkor híryaaga és tárcái más olyan zenei eseményekről is tudósítottak, amelyek túlmutattak a „népzene” területén. Így az a gazdag előfizetési felhívás és program, amelyet Mészáros meghirdetett, megvalósíthatatlan maradt. A bukás egyik oka talán éppen ez a gazdagság: a cigányzenészek és a művelt nagyközönség érdeklődé-sét összekapcsolni és egyetlen orgánummal kielégíteni nem lehetett: az egyik-nek túl sok, a másiknak lenézett; s így senki sem érezheti magáának.

A *Magyar Népzeneészek Lapjának* kivételesen megvan a teljes iratanyaga.¹⁸ Az 1887. jan. 3-án kelt beadvány

„Mészáros Viktor a »Magyar Népzeneészek Lapja« szerkesztője- s kiadójánál (:la-kik Budapest Damjanich utca 2. sz. I. emelet 12 ajtó:) a lapjának engedélyezése tár-gyában.”

„Alulírott mély tisztelettel vagyok bátor bejelenteni, Méltóságodnak, hogy f. é. január 1-ével egy hetenként egyszer megjelenő »Magyar Népzeneészek Lapja« című szakfolyóiratot indítottam saját szerkesztésem és kiadásomban, melynek mutatvány számából 4 példányt tisztelettel be mellékelek.

Mídon ezt bátorodom tenni, van szerencsém Méltóságodat alázattal kérní, hogy ezen kizárólag nép zenészeti ügyekkel foglalkozó lapnak a folytathatósági engedélyt kegyesen megadni méltóztassék.

Végül tisztelettel jelentem, hogy a lap Hornyánszky Victor akadémiai könyvkeres-kező és nyomdatulajdonos nyomdájában fog megjelenni, – és hogy a köteles példá-nyok beküldéséről (:főváros levéltára, akadémia, múzeum részére:) egyidejűleg gon-doskodtam.

Legmélyebb tisztelettel levén
Budapest 1887. január 1.

Méltóságos Főpolgármester Úrnak
alázatos szolgálja
Mészáros Viktor ...”

Az engedélyt néhány nap múlva megkapják, azonban újabb nehézségek me-rülnek fel.

¹⁸ Uo. 30/87. sz. – Magyar Népzeneész: Uo. 680/89. sz.

„Polgármester Úr!

A »Magyar Népzeneészek Lapja«-nak megjelentetése a fővárosi polgármesteri hivatal 1887. január 5-én 119. elnöki szám alatt kelt végzésével engedélyeztetvén, (:az erről:) szóló hivatalos értesítvényt van szerencsém (.) alatt bemellékelnem.

Miután azonban fentérintett lap közbejött akadályok miatt csakis mutatvány-számban jelent meg: van szerencsém Nagyságodhoz azon kérelemmel fordulni, hogy miután a kérdéses lapnak sem kiadásánál, sem szerkesztésénél egyéb lényeges változás. – minthogy a kiadó nyomdával a Schlésinger-féle nyomda (Rostély u. 24. sz.) választott és saját lakásom s egyszersmind a szerkesztőség és kiadóhivatal Rottenbiller utca 37/3 sz. a. van – ezen körülményt tudomásul venni, illetve a polgármesteri engedélyt lehetőleg rövid idő alatt kiadni méltóztatssék.

A fenthivatott szám alatt a »Magyar Népzeneészek Lapja«-nak mutatvány-száma becsatoltatott.

Budapest, 1888. febr. 10.

Méltóságos Főpolgármester Úrnak ...”

A szerencsétlen sorsú lap további bürokratikus eljárások szenvedő alanya lesz: az egyes megjelent példányszámok nyomkövetése a Pénzügyigazgatóság részéről néhány esetben kivált aprólékos „gondossággal” történt, mint ezúttal is. Először 1887. jan. 25-én keresik meg a tek. tanácsot, hogy „közölni szíveskedjék, vajon a »Népzeneészek lapja« című heti lap mikor szűnt meg.” Ezidőszent az igazgatóság lapunkat rosszul nevezi meg és összekeveri egy – ekkor még tervezett –, hasonló profilú hírlappal.

Február 21-én 3164/el.n.sz. alatt a hivatal készséggel küldi meg – megisméltelve korábbi jelentését – a választ:

„Hivatkozással előző eln. számokra és átiratokra a ... kiadótulajdonos kijelentése szerint az említett lapból a múlt év folyamán csupán a ‘mutatványszám jelent meg;’ e lap tehát a múlt évben az első számmal megszűnt, f.é. február hó folyamán azonban mint erről a t. Pénzügyigazgatóságot f.é. február hó 15-én 2871/el.n. sz. a. kelt átiratommal értesíteni szerencsém volt – újból megindítattott. ...”

1888 márciusában a Pénzügyigazgatóság a szerkesztő lakhelye iránt érdeklődik, amelyre választ is kap.

A *Magyar Népzeneészek Lapja* elmúlásáról egy jegyzőkönyvből értesülünk, amely

„... felvétellett Budapest főváros polgármesteri hivatalában 1888. évi december hó 15-én.

Jelen voltak: alulírottak

Meghívás folytán megjelentek

Mészáros Viktor, ú.mint a »Magyar Népzeneészek« cz. lap bejelentett szerkesztője és a lap ügyében kihallgattatván, előadja, hogy a »Népzeneészek Lapja« melyből megindításkor csak a mutatványszám jelent meg az 1887. évben megszűnt; a f.é. február hóban ismét megindítattott, azonban csak 6 szám jelent meg belőle, a mikor is, azután f.é. május hó folyamán végleg megszűnt.

Felolvastatván helyben hagyattott és aláíratott.

Kmf.

Felvette: Rényi Dezső

f.gy.

Mészáros Viktor
(aláírás)

A fenti jegyzőkönyv a Pénzügyigazgatóság számára készült, amely még december elsején megkereséssel fordult a polgármesteri hivatalhoz a lap ügyében. December 11-én a Pénzügyigazgatóság újból felszólítja a hivatalt, hogy „közölni szíveskedjék, hogy a Mészáros Viktor kiadásában és felelős szerkesztése mellett megjelenő »Magyar népzene« c. lap időközben nem szűnt-e meg?» December 15-én végül – a jegyzőkönyvre való hivatkozással – a „Magyar Népzene Lapja” megszűnését „sajtóhatósági szempontból tudomásul” veszik.

A hosszas eljárás végeredménye: hat lapszám és tizenkét akta.

1889 elején Klökner Gyula zeneműkereskedő nyújtott be lapengedélyezési kérelmet:

„Budapest főváros nagytekintetű Polgármesteri hivatalának Bejelentése Klökner és Schloss zeneműkereskedő cégnek Budapest, Váci utca 12.sz. az általa kiadandó »A magyar népzene« című zenefolyóirat tárgyában.

Alulírott zeneműkereskedő cégnek van szerencséje a nagytekintetű polgármesteri hivatalt értesíteni, hogy kiadásában folyó év február hó 1-től kezdve egy havonként egyszer – minden hó elején megjelenő zenefolyóiratot »A magyar népzene« címmel megjelentet. A lap felelős szerkesztője Klökner Gyula, lakik VI. Damjanich utca 2. II. 13., ki a lapot »Csengeri Gyula« álnév alatt fogja szerkeszteni. Nyomtatva lesz a lap Buschmann F. nyomdájában (Haris bazár). Kiadó tulajdonos: Klökner és Schloss zeneműkereskedése, IV. Váci utca 12.

Miknek szíves tudomásulvétele után vagyunk a nagytekintetű polgármesteri hivatalnak alázatos szolgálói

Budapest, 1889. január hó 31-én.

Klökner és Schloss
(cégbélyegző és aláírás)”

A kérelem tanúsága szerint *A magyar népzene* indulási dátuma egyértelműen 1889 és nem 1890, amint azt a *Zenei Lexikon* is megállapítja. A megszűnés keltét 1891-re datálják, azonban az iratok hiánya miatt ezt bizonyossággal megállapítani nem lehet. A lapszámok ezeknél a korai hírlapoknál teljességgel szinte egyetlen esetben sincsenek meg, legtöbbjükből csak szórványszámokat lehet fellelni.

A magyar népzene hivatalosan – a hasonló esetek eljárása szerint – a 89105/1919-IV. sz. véghatározat értelmében szűnik meg. A kiértésítés természetesen nem találja meg az érintetteket, ezért „a fél jelentkezéséig irattárba tétetik”. Azóta is ott van.

Fel kell tételeznünk azonban, hogy *A magyar népzene* még 1889. év folyamán megszűnt, mert 1890 januárjában Klökner Gyula újabb lapalapítási kérelmet nyújt be. Az új lap címe: *A cimbalom*.¹⁹

Az új lappal a tulajdonos láthatóan szakítani kíván a korábbi „népzene” előzményekkel. Igényes zenei mellékleteket ad közre, amelyhez az átiratokat Allaga Géza állítja össze. Ugyanő szerkeszti a mellékletet is, amely *A kis cimbalom* címet viseli és a „legkedveltebb dalok és dallamok gyűjteménye tan-

¹⁹ Uo. 216/90. sz.

anyaggal és pótlékul a cimbalom iskolához...” Az előfizetők köre is kiszélesedett, a hangszer a hangversenytermekben is állandó szereplőnek látszik. Sőt a népszerűség olykor váratlanul tűnik: egy híradás szerint József főherceg is előfizetett a lapra, mert az ifjú hercegnők is megtanultak cimbalmon játszani. Bárhogyan is van, a főúri pártfogó sok mindent jelez.

Klökner Gyula beadványában azonban nem tesz említést a zeneszerző, zenetanár Allaga Gézáról, csupán magát jelöli meg szerkesztőként. Előző lapjához hasonlóan újra ugyanazt az álnevet, Csengery Gyulát, kívánja használni; a boríték ugyancsak a Buschmann nyomdában készült. Nem tesz azonban említést arról, hogy maga a kottametszés Bécsben, a Musikaliendruckerei v. Josef Eberle cégnél történik. A szerkesztő személyében egy változás állt csak be: elköltözött az elegánsabb Erzsébet körút 8. alá.

Az 1890. január 14-én kelt kérvényben a lapot havonként, minden hónap 15-én kívánja megjelentetni. A Klökner és Schloss cégbélyegzővel ellátott iratra a válasz január 22-én érkezik meg. Félév múltán Klökner a tulajdonjogot feleségére ruházza át. Feltehetően ennek inkább üzleti, mint egyéb okai vannak és a lap életében ez a tény nem jelenthet különösebb változást.

15399/eln. 1890. aug. 23.

„Tekintetes Polgármesteri Hivatal!

Tisztelettel alulírottak van szerencsénk az 1890 január hó óta havonként megjelenő a »Cimbalom« című zeneműfolyóirat kiadótulajdonosa személyében történt változást a következőben bejelenteni.

A lap eddigi tulajdonosa alulírott Klökner Gyula zeneműkiadó (lakik: Erzsébet körút 8. sz. I. em.) kilép a tulajdonából, s annak kiadói tulajdonjogát átadta Klökner Gyuláné szül. Forster Stefániának (lakik: Erzsébet körút 8. I. em.) ki is mint a »Cimbalom« kiadótulajdonosa a lapot 1890 június hótól kezdve a saját tulajdonából minden hó 15–20. közt megjelenteti és a »Cimbalom« kiadóhivatala. Budapest, Erzsébet körút 8. I.« céggel jelzi a lap alján annak kiadótulajdonosságát ...”

Ez a névleges átruházás a kor általános szokása volt és a polgármesteri hivatal egy héttel később, augusztus 30-án nem is gördít akadályt a tranzakció elé.

A *Cimbalom* harmadik és utolsó tulajdonosa az ugyancsak kereskedő Schunda Vencel József, aki a lapot 1890. július 1-jén veszi meg.

1891. júl. 7.

„Budapest nagytekintetű polgármesteri hivatalának

Van szerencsém tudatni, hogy a kiadásunkban megjelenő »Cimbalom« cimbalomzene folyóirat a mai napon Schunda Vencel József úr hangszerkereskedő s gyáros kiadói tulajdonába ment át – amit juris tudomásulvétel céljából ezennel tudatunk s kérjük a változást bejegyezni s erről végzésileg minket úgy Schunda Vencel József urat Budapest, Magyar u. 26. értesíteni.

Budapest, 1891. július 1.

Klökner Gyuláné
Schunda Vencel József”
alíráások és pecsét

A lap megvétele nem lehet véletlen: a Schunda cég a legismertebb cimbalomkészítő Magyarországon. Ennek ellenére, bár a lap feltűnően megtelik hir-

detésekkel, megszűnésének pontos dátumát csak sejteni lehet. Csupán 1890-ből ismerjük lappéldányait. 1927-ben a megszűntté nyilvánító polgármesteri véghatározat a cég címére megérkezhetett és ott vagy utódait vagy őt megtalálták, mert a kézbesítés sikertelenségét igazoló papírok az iratok közül hiányoznak.

Az 1890-es évekig megjelenő korai zenészi hírlapok közül egy sajátos folyóiratot kell kiemelnünk és ez az 1882-ben megindított *Harmonia*.²⁰

A 230/eln. szám a. 1882. január 14-én engedélyezési kérelmet nyújtott be a *Harmonia* magyar zeneművészek részvénytársulatának nevében Dr. Wolf Vilmos ügyvéd, „melyben jelenti, hogy „*Harmonia*” című zenészi lapot ad ki.”

A szokatlan eljárás szerint:

„Van szerencsénk jogtanácsosunk dr. Wolf Vilmos ügyvéd úr által tisztelettel bejelenteni, miszerint holnaptól kezdve Aggházy Károly és Erney József tanár urak szerkesztése és Kacziány Géza úr felelős rovatszerkesztése mellett (lak: Kalap utca 16.) »*Harmonia*« című hetenként egyszer megjelenő zenészi lapot adunk ki, mely egyelőre a Deutsch-féle nyomda részvénytársulat nyomdájában fog nyomtatni, esedezvén miszerint ezen bejelentésünket tudomásul venni méltóztassék.

Szerkesztőség: Kalap utca 16.

Kiadóhivatal: Váci utca 24.

Tisztelettel

Dr. Hubay ... [Károly]

Kacziány Géza

a »*Harmonia*« felelős szerkesztője”

Az 1882/230 eln. válaszirat elfogadja a *Harmonia* magyar zeneművészek részvénytársulatát mint kiadótulajdonost, és külön figyelmeztetés mellett, amely az 1848:XVIII.t.c. 40.§-ának rendelkezéseit kéri betartani, – az engedélyt megadják és a feleket annak rendje és módja szerint kiértékelik.

A további szerkesztőváltások iratai hiányoznak, ugyanígy az 1886-ban *Művészeti Szemlére* történt címváltozás kérvénye sem található meg az iratcsomóban.

1894-ben újra találkozhatunk a *Harmonia* című folyóirattal. Évfolyamszámmozgása szerint a VI., illetve majd 1895-ben a VII. folyamatot viszik tovább. Mindez talán a folyamatosságot kívánja jelezni, amelyre iratok hiányában gondolhatunk. Ezt a folyamatosságot képviselheti (Huber) Hubay Károly, Hubay Jenő testvérbátyja, aki a *Harmonia* részvénytársulat alapító elnöke volt. Ezúttal a „»Harmónia« és zongorakereskedés részvénytársulat” a kiadó, Hubay felelős szerkesztőként működik. Havonta háromszor jelenik meg, „minden hó 1., 10. és 20-án.” A szerkesztőség és kiadóhivatal a Váci utca 9. szám alatt található, amely a fenti cég telephelye.

A lap fejléce szerint „Zene újság és hangversenyszemle”, és a Magyar Női Karének egyesület és a „Budapesti Zeneművészkör” hivatalos közlönye. Nyomdája az Országgyűlési Értesítő kö- és könyvnyomda rt., amely eddigi lapjaink esetében nem jelentkezett. Tartalmát tekintve a *Harmonia* egy új lapfípust je-

²⁰ Uo. 91/882. sz.

lent a zenei hírlapok között, az ún. hirdetési újság típusát, amely már ekkor igen gyorsan terjedt, mindenféle szakterületen, a lóversenytől a színházig.

A Harmonia rt. egy igen sokoldalú vállalkozás lehetett. Nemcsak kották forgalmazásával foglalkoztak, hanem – feltehetően a kissé elhasznált példányokból – kölcsönkönyvtárat nyitottak (1 fit. kölcsönbérért havonta), ugyancsak a Váci utcában. A kilencvenes évek közepén itt működött zongorakereskedésük is, amelyben többek között az általuk is működtetett „Első hazai Zongoragyár” – ugyancsak Harmónia márkanévvel – forgalmazását is ők végezték. A gyár maga a Bécsi út 42. alatt működött „a zongoragyártás legújabb vívmányai szerint”, négyféle változatban, színben és aranyozásban, pianínókat is beleértve. De vállaltak mindenféle, zongorák körüli munkát: javítást, hangolást stb. A *Harmonia* feladata ennek a tevékenységnek minél nagyobb hirdetési felületet biztosítani. Ennek meg is felelt: utolsó éveiben mindinkább a hirdetés uralkodik el, 8 oldalából, ha futja is „elméleti” írásokra, azok más lapokból való átvételek. Sőt még az is előfordul, hogy ugyanazt a cikket két számban egymás után leközlík.

Fel kell tételeznünk, hogy a lap történetében az a néhány esztendő, amikor 1886 és 1892 (?) között bizonyos nehézségek merültek fel, szorosan összefügghet a részvénytársaság működésének egészével, ahogyan az 1884-ben megindult zongoragyártást kénytelen volt beszüntetni egy időre és csak 1895-ben indították újra a termelést.

A lap 1896-ban szűnt meg, Hubay Károly halálával. Irataink azonban nincsenek, mint ahogyan nem voltak a kilencvenes évek történetére vonatkozóan sem.

Az ezernyolcszázhetvenes és -kilencvenes évek között indult és működött általunk bemutatott zenei lapjainak sora nem teljes. Így nem foglalkoztunk a következő lapokkal: *Zenészet* *Hetilap*, szerk. Langer Viktor; *Zenészet* *Közlöny*, szerk. Ábrányi Kornél; *Művészeti Szemle*, szerk. Berényi Pál; *Cimbalmozók folyóirata*, szerk. Kuliffay Isabella, Késmárky Árpád. 1890 után is indult néhány olyan lap, amelyet okvetlenül meg kell említenünk: *Zenélő Magyarországnak* (1892-), szerk. és tul. Klökner Ede; *Cimbalom családi körben* (1891-), szerk. Allaga Géza; *Zene- és színművészeti Lapok*, (1893-), szerk. Váli Béla, Gönczi Mór; *Zeneirodalmi Szemle* (1894-; 1895 után *Művészeti Lapok*), szerk. Dunkl Róbert, Kéry Gyula, Hekler Andor. Tulajdonos: Rózsavölgyi és Társa; *Katholikus Egyházzenei Közlöny*, (1894-), szerk. Erney József, Kutschera József, Langer Viktor. Klöknernek van egy lapja, amely 1905-ben indul: a *Zenés Újság*, Falk Richárd szerkesztésével, és amelyet Kunossy Vilmosnál nyomtat.²¹

A hetvenes évektől azonban nemcsak a zenei lapok száma nőtt meg ugrásszerűen, hanem azoknak a cégeknek a száma is, amelyek valamilyen módon a zenéhez kapcsolódtak, illetve az ilyen irányú igényeket kívánták kiszolgálni, így a zenemű- és hangszerkereskedések száma, valamint azoknak a nyomdáknek a száma, amelyek képesek voltak kották nyomtatására is. A hetvenes években általában a kották metszésével bécsi és lipcsei cégeket bízták meg és csak a

²¹ FELLINGER, Imogen: *Verzeichnis der Musikzeitschriften des 19. Jahrhunderts*. Regensburg, 1968.

borítólapok készültek magyar, illetve fővárosi nyomdában. Főként a Röder C. G. hangjegymetsző intézetében, Lipcsében, vagy a Garbrecht F. W. cégnél, ugyancsak Lipcsében metszték a lemezeket, amelyekről a nyomatok talán már hazai műhelyekben készültek. A bécsi cégek közül az egyik legtöbbet foglalkoztatott Josef Eberle „Musikaliendruckerei”-je. Főként Klökner dolgoztatott nála és a magyar gyakorlatban egyedülállóan – legjobb tudomásunk szerint – számmal és saját emblémával jelöltette saját kiadású kottáit. Eberle a 90-es évek közepén Pesten is hirdette üzemét: „Hangjegynyomda. Eberle József és társa. Bécs VII. Seidengasse Nr. 7. (saját házában). Hangjegyvésés, hangjegynyomás és könyomatú művek egyetlen legteljesebben berendezett üzletét. Zeneszerzők és zeneegyletek figyelmébe” ajánlja műhelyét.

Az 1890-es évekre már viszonylag nagy számban alakultak kottakiadó cégek és ez szükségessé tette, hogy a népszerű és gyakran kiadott műveket valamilyen jogvédelem alá vegyék. Ennek megfelelően a gyűjteményes kiadványoknál az egyes kották alatt – például a Goll János-féle Apollo esetében is – a tulajdonjogra utaló megjegyzések olvashatók. Így: „Nádor úr szíves engedélyével”, a „Schunda v. J. úr, mint eredeti kiadó szíves engedélyével”, „Rózsavölgyi és társa –, Bárd Ferenc és testvére cég, – Szegő Jenő, mint eredeti kiadó szíves engedélyével”. Vagy a „Ricordi G. és társa milánói cég különös engedélyével”. Természetesen Klökner maga is leszögezte, hogy a dalok Klökner vagy az Apollo kizárólagos tulajdonát képezik. 1906 után pedig már általában a címlapon olvashatjuk: „Leírást, gépi többszörözést a törvény tiltja. Minden jog fenntartva.”

Az elővigyázatosságnak az is egyik oka lehetett, hogy a kilencvenes évek közepén már számos hazai cég is vállalta kották kiadását. Elsők között a „Dietze«-féle könyomda és hangjegymezde, a Váczi úton”, amely még a *Táncz* néhány számát készítette. Kunossy Vilmos és társa, és a Pesti Könyvnyomda rt. a legjelentősebb vállalkozások. Mellettük már korábban gyakran szerepel a Buschmann cég, azonban csak a borítólapok dekoratív elkészítésében jeleskedett ismereteink szerint, és természetesen egyéb „próza” szövegek kinyomtatásában.

A polgármesteri hivatalhoz 1875 és 1890 közötti esztendőkből benyújtott zenei lapokra vonatkozó iratok gyűjteménye – mint láttuk – nem mindig teljes. A hivatal, a felek, vagy talán az utódok hibájából. Mindenesetre a laza kezelésre utal a húszas évek második felének „rendteremtése”, amely a húsz-harminc éve halott lapokat megszünttét nyilvánítja, igazi bürokratikus pontossággal. Ennek a hivatali nagyvonalúságnak az oka nem csak abban rejlik, hogy inkább a politikai és a napilapok útjára figyeltek a hatóságok, és a bizonytalanabb, nagyobb időközökben, sokszor rendszertelenül megjelenő folyóiratok és közlönyök a figyelmüket jobban elkerülték. De ezek olyan gomba módra szaporodtak, születtek és haltak, hogy sokszor egyszerű regisztrálásuk is gondot jelentett. Tudjuk, hogy ezekben a lapalapításokban nem a művészeti lapok jelentették a legnagyobb erőt. De a művészeti tárgyú szaklapok között a zeneiek száma meglepően tekintélyes. Az irodalom, és főként a képzőművészetek területén ilyen nagyszámú kísérletről inkább a század elején beszélhetünk. Közismert, hogy Magyarországon a 19. század végén nincs még meg az a közönség, amely

művészeti kérdések iránt olyan mértékben mutatna érdeklődést, hogy több színvonalas lapot el tudna, vagy el akarna tartani. Részben ezért is válnak irodalmi és tudományos lapjaink enciklopédikus jellegűvé, mint például a *Budapesti Szemle* is, amelyet azonban az egyenként szűk közönségrétegek együttese mellett is inkább az Akadémia tartott fenn. A muzsika is képviselteti magát – igaz nagyon szerényen – a *Budapesti Szemlében*, a *Fővárosi Lapokban*, vagy a számtalan családi lap mindegyikében. És mégis, az önálló zenei szaklapok iránti igénynek oly erősnek kellett lennie, hogy a sok kudarc sem törte le a vállalkozókat. Elsősorban zene- és énektanárok, ma már alig emlegetett zeneszerzők, zenemű- és hangszerkereskedők, maguk is értő szakemberek, álltak a kezdeményezések mögött.

Vajon szükség lehetett ennyi, muzsikával foglalkozó folyóiratra, amikor az érdeklődő más újságokból is bőven tájékozódhatott, – ha kottákat így beszerezni nem is igen tudott. Valószínűleg, nem; de mintha a kortársak ezt sehogyan sem akarták volna tudomásul venni. Vagy honnan ennyi kezdeményező erő, honnan ez a sok mondanivaló? Nem feltételezhető, hogy a 19. század utolsó harmadában a zenei hírlapok nagy számát csak a korszak ismert sajtótörténeti virulása magyarázná. A 19. század utolsó évtizedeiben az önálló magyar nyelvű zenei szaklapok iránti igény megnövekedése – úgy hisszük – a magyar zenei élet olyan mozgásaira is figyelmeztet, amely ugyan majd később teljesebb ki, de szorosan összefügg e korszak egyéb zenetörténeti jelenségeivel.

KRISZTINA VOIT

Des revues musicales et leurs documents écrite aux Archives de la Capitale Budapest (1875–1890)

Après l'union de Pest-Buda (1873) et après l'établissement du bureau du premier bourgmestre, la capitale introduisit un procédé nouveau dans le domaine de la police de presse. D'après ce dernier, la fondation d'une revue nouvelle devait être autorisée par une requête présentée au bureau du bourgmestre. En outre, on devait annoncer les données les plus importantes de la revue (title, langue, périodicité, propriétaire, rédacteur, éditeur, imprimerie, en signalant l'adresse exacte de ces derniers), et, par la suite, tous les changements survenues dans les données. D'une manière analogue, il fallait annoncer la cessation, l'arrêt ou la suppression de la revue. On introduit l'obligation de payer une caution dans le cas des revues politiques. L'effectuation et le contrôle de cette dernière ressortait à la classe compétente du bureau du procureur royal et à celle du ministère des finances, la capitale avait seulement l'obligation de la prestation des données, c'est-à-dire, c'était elle qui était en relation immédiate avec les clients.

L'étude présente la pratique dans le domaine de l'administration des revues suivant les dispositions ci-dessus mentionnées, dans la période de 1875–1890. Parmi les documents conservés aux Archives de la Capitale, on peut trouver la matière écrite des revues musicales spéciales, des revues de « musique populaire » et des collections de notes musicales également.

Au milieu des années 1870, les gravures de notes se préparaient encore chez des firmes étrangères, surtout à Vienne et à Leipzig. Les parties textuelles et les couvre-livres se préparaient seuls dans des imprimeries hongroises. Mais l'accroissement rapide du nombre des revues musicales et des firmes publiant des notes entraînait qu'aux années 1890, de nombreux imprimeries fonctionnaient déjà à Budapest aussi qui s'occupaient de la gravure des notes aussi.